

بررسی میزان هماهنگی برنامه درسی اجرا شده دوره کارشناسی ارشد

رشته علوم تربیتی با مهارت های کار آفرینی

Evaluation of Coordination of Implemented Graduate Education Curriculum with Entrepreneurial Skills

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۱۲/۱۸، تاریخ ارزیابی: ۱۳۹۳/۳/۱۳، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۶/۱۲

Zhinous Keshtkari, Dr.Mohammadali Mirzabeiki, Dr.Aliakbar khosravi,

Abstract: The goal of this research was studying the level of attention of the executed curriculum plans in the master's degree fields of the educational sciences with the entrepreneurship skills. This research was an applied research and the descriptive –measuring method was used. Its statistical population, the graduated students and the students of final semester of the educational sciences fields of the Islamic Azad University, Tehran Central Branch were elected in the academic year 2013-2014 (the quantity of 321 people with the simple random sampling) made questionnaire included so questions was administrated. Examination of the study by an independent samples t-tests were performed. The results show that the executed curriculum plan of the master's degree in the aforementioned field have been effective in educating the entrepreneur student, but Unsatisfactory scores entrepreneurial skills, especially skill of "ambiguity tolerance" and "risk-admission components" skills were below average, accordingly more improvement on these skills are needed, for both targeted and executed curriculum.

Key words: Goals of the Higher Education, Curriculum Planning, Entrepreneurship Skills, University

ژینوس کشتکاری^۱، دکتر محمدعلی میرزابیگی^۲، دکتر علی اکبر خسروی^۳

چکیده: هدف این پژوهش بررسی میزان توجه برنامه درسی اجرا شده رشته های کارشناسی ارشد علوم تربیتی با مهارت های کارآفرینی بود. پژوهش از نوع کاربردی و روش توصیفی-پیمایشی، با جامعه آماری دانشجویان ترم آخر رشته های علوم تربیتی دانشگاه آزاد تهران مرکزی در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ به تعداد ۳۲۱ نفر که با روش نمونه گیری «تصادفی ساده» انتخاب و ابزار اندازه گیری پرسشنامه محقق ساخته «شامل ۳۰ سؤال پنج گزینه ای» و سوال ها از طریق آزمون t یک گروه مستقل مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج نشان داد: برنامه درسی اجرا شده کارشناسی ارشد رشته مزبور در تربیت دانشجوی کارآفرین مؤثر بوده است، ولی میانگین نمرات مهارت های کارآفرینی رضایت بخش نبوده، مخصوصاً در مهارت های «تحمل ابهام» و «ریسک پذیری» پایین تر از حد متوسط بود؛ لذا ارتقا و تقویت مهارت های مذکور در این رشته ها، نیازمند مذاقه و برنامه ریزی هدفمند، هم در برنامه درسی قصد شده و هم در برنامه درسی اجرا شده می باشد.

کلمات کلیدی: اهداف آموزش عالی، برنامه ریزی درسی، مهارت کارآفرینی، دانشگاه

۱. کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، jkeshtkari@gmail.com، تلفن: ۰۹۱۲۲۹۰۲۸۱۳

۲. دانشیار دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

۳. استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد تهران مرکزی، دانشکده روانشناسی

مقدمه

در عصر فراصنعتی یا اطلاعاتی و دانایی محور، سرعت تغییر و تحولات به گونه‌ای است که از آن به عنوان شگفتی‌های سرعت و تحولات نام می‌برند. در این دوره اهمیت نیروی انسانی خلاق و کیفی از هر دوره‌ای بیش تر احساس می‌شود تا بتواند با اندیشه و تفکر خود، تغییرات لازم را رصد و متناسب با آن به خلاقیت و کارآفرینی بپردازد. برخی از صاحب‌نظران بر این باورند که در جامعه اطلاعاتی سه انقلاب به وقوع پیوسته و در حال تکامل است: انقلاب دیجیتالی^۱، انقلاب اینترنتی^۲ و انقلاب کارآفرینی^۳ علاوه بر تحولات دیجیتالی و اینترنتی، کارآفرینان انقلابی را هدایت می‌کنند که منجر به تحول و نوسازی اقتصاد در پهنه جهانی شده است (احمدپور داریانی و مقیمی، ۱۳۸۹).

به گفته و اسپر^۴ آموزش کارآفرینی در اکثر کشورهای پیشرفته و حتی در کشورهای در حال توسعه بعنوان یک ضرورت مطرح شده و این تفکر که کارآفرینان دارای ویژگی ذاتی هستند، مورد پذیرش قرار نگرفته است (به نقل از موسوی و همکاران، ۱۳۹۲). به عبارتی تعمیق و گسترش فرهنگ کارآفرینی به عنوان یکی از نیازهای ضروری جامعه، نیازمند توجه اساسی به امر آموزش در این زمینه می‌باشد. چرا که بسیاری از افراد کارآفرین که پیشینه آموزش خاصی نداشته‌اند لزوماً بعد از چندین بار سعی و خطا و شکست، آنرا رها کرده و تنها تعدادی از آنها قادر به ادامه فعالیت خواهند بود.

دوتا و کروسان^۵ (۲۰۰۵) معتقدند کارآفرینی، فرآیندی است که لازمه آن برنامه ریزی در نظام آموزشی و پژوهشی بوده و اجرای برنامه‌های آن از سطح خانواده و مدرسه تا دانشگاه و سازمان ها گسترده شده است و باعث می‌شود تا افراد با استفاده از تخصص و قدرت ابتکار و خلاقیت، فرصت‌ها و توانمندیها، اشتغال مولد و درآمدزا ایجاد کنند(کیا، ۱۳۸۵).

مهم‌ترین اهداف ذکرشده در مورد آموزش کارآفرینی و برنامه آموزشی که به رشد استقلال- طلبی و خلاقیت در نظام تعلیم و تربیت کمک می‌کند، عبارتند از: دستیابی به دانش لازم درخصوص کارآفرینی- دستیابی به مهارت‌های لازم برای استفاده از تکنیک‌ها- تجزیه و تحلیل موقعیت‌های کسب‌وکار و هم‌پیمایی با دیگر طرح‌های اقدام شناسایی تهییج انگیزه، استعداد و مهارت‌های کارآفرینی- کمک و حمایت از تمامی ابعاد منحصر به فرد کارآفرینی- هدایت

-
1. Digital Revolution
  2. Internet Revolution
  3. Entrepreneurship Revolution
  4. Vesper
  5. Dutta & Crossan

بررسی میزان هماهنگی برنامه درسی اجرا شده دوره...

نگرش‌ها به سمت تغییر و تحولات- ترغیب شرکت‌های تازه تأسیس و دیگر کسب و کارهای کارآفرینانه (مک‌مولان و کاهون، ۱۹۷۹ به نقل از میرعرب رضی، ۱۳۸۹).

چنان که یونسکو در چشم انداز جهانی آموزش عالی برای قرن ۲۱ دانشگاه‌های نوین را این گونه تعریف می‌کند: «جایگاهی است که در آن مهارت‌های کارآفرینی در آموزش عالی به منظور قابلیت‌های دانش‌آموختگان و برای تبدیل شدن به کارآفرینان توسعه می‌یابد.» لذا یکی از ابعاد مهم آموزش که دانشگاه‌ها می‌توانند با ایفای نقش حیاتی خود، موجبات گسترش و توسعه آن را فراهم آورند، کارآفرینی است.

بنابراین هدف از آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها، تدوین سیاست‌هایی است که دانشجویان و هیأت علمی را به این امر تشویق و آنان را در این مسیر مساعدت کند. برنامه‌های آموزشی و درسی در کلیه رشته‌ها و فرآیندهای اجرایی آن‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که مهارت‌های لازم را در دو محور: مهارت‌های فردی و تخصصی به دانشجویان ارائه و در درون این برنامه‌ها انجام فعالیت‌های کارآفرینی در دانشگاه‌ها و بخصوص آموزش کارآفرینی جای داده شود.

بیان مسأله

امروزه در ادامه تحولات در فناوری و نظام‌های اقتصادی این توقع بجاست که دانشگاه‌ها در کنار پژوهش و آموزش، وظیفه دیگری را نیز به عنوان محرک‌های ابتکار و رشد اقتصادی هر منطقه به عهده گیرند. علاوه بر این دولت‌ها برای رشد اقتصادی و در پاسخگویی به بزرگ‌ترین چالش‌های اقتصادی هزاره سوم، یعنی بهبود استانداردهای زندگی، اشتغال و افزایش درآمدهای مالیاتی فعالیت می‌کنند (دانا، ۲۰۰۱).

بدیهی است دانشگاه‌ها و نظام آموزشی عالی به منظور هم سویی هرچه بیش‌تر با فرآیند توسعه اقتصادی، بومی، منطقه‌ای و بین‌المللی به تغییر نقش سنتی خود که صرفاً تولید دانش است به سوی دانشگاه‌های کارآفرین که افزون بر تولید دانش و خلق ایده‌ها، آن‌ها را به عمل هم تبدیل می‌کنند، حرکت کنند (میان، ۱، ۲۰۰۶).

از نظر ازکوویتز^۲، ایده توسعه دانش محور و برنامه‌های توسعه‌ای کشورها، مأموریت کارآفرینی را به دانشگاه‌ها تحمیل کرده است. این روند را در کشورهای توسعه یافته از اواخر دهه ۱۹۸۰ می‌توان دید (به نقل از کردنائیج و همکاران، ۱۳۹۰).

---

1. Mian
2. Etzkowitz

برخی تحقیقات نشان می‌دهند که در افراد قابلیت‌هایی وجود دارد که پرورش این قابلیت‌ها موجب تقویت کارآفرینی آنان می‌شود. ویژگی‌هایی نظیر خلاقیت و نوآوری، ریسک‌پذیری، استفاده از فرصت‌ها، تحمل ابهام، استقلال طلبی و تمایل برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای جدید و ... (بدری و همکاران، ۱۳۸۴).

مک کلند (1961) نیز ویژگی‌های افراد کارآفرین را شامل انگیزه پیشرفت، ریسک‌پذیری، کنترل درونی، خلاقیت و استقلال طلبی می‌داند.

یکی از عواملی که موجب نقش آفرینی بیشتر دانشگاه‌ها در رشد تولید واقعی جامعه می‌گردد، بهبود کیفیت نیروی انسانی تحصیل کرده است که یکی از ابزارهای تحقیق آن رویکرد کارآفرینی در نظام آموزش عالی است. رشته‌های دانشگاهی در مراکز آموزش عالی باید به گونه‌ای طراحی شوند که در آن، افراد ضمن کسب دانش و معرفت نظری، دارای اطلاعات تخصصی مناسب و روحیه خلاقیت و نوآوری باشند تا از این طریق بتوانند فرصت‌های اقتصادی جدید پدید آورند (مداح، ۱۳۸۷). اما اساسی‌ترین مسأله‌ای که در این جا مطرح می‌شود، لحاظ نمودن این رویکرد در بازتعریف برنامه درسی دوره‌های کارشناسی ارشد است.

در سال‌های اخیر پژوهش‌های متعددی در رابطه با کارآفرینی و آموزش عالی در کشور ما انجام شده است که همگی معتقدند دوره‌های آموزش مهارت‌های کارآفرینی باید در برنامه درسی دانشجویان کارشناسی گنجانده شود اما کمتر پژوهشی از دیدگاه دانشجویان دوره کارشناسی ارشد جهت بررسی برنامه درسی اجرا شده برای آنان و تأثیرش در پرورش مهارت‌های کارآفرینی به طور خاص، صورت گرفته است.

لذا با توجه به مطالب پیش گفته، محقق به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که برنامه درسی اجرا شده در دوره تحصیلات تکمیلی با مهارت‌های کارآفرینی هماهنگی دارد؟ هم چنین شناسایی تأثیر برنامه درسی اجرا شده در دوره کارشناسی ارشد رشته‌های علوم تربیتی دانشگاه آزاد تهران مرکزی در پرورش مهارت‌های کارآفرینی از جمله اهدافی است که این پژوهش به دنبال آن است.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

در عصر حاضر، بحران بیکاری در جوامع در حال توسعه ریشه دوانیده است و دولت‌ها قادر به برطرف کردن نیازهای تکنولوژیکی جوامع خود نیستند، چرا که بیشتر خروجی‌های دانشگاه‌ها با نیازهای بازار کار هماهنگی و همخوانی ندارد. بیشتر دروس دانشگاهی به ویژه رشته‌های علوم

بررسی میزان هماهنگی برنامه درسی اجرا شده دوره...

انسانی به طور نظری ارائه می شوند و تلاش جدی برای کاربردی کردن آن ها صورت نگرفته است. از این رو دانشجویان بعد از دانش آموختگی میان مشاغل موجود دولتی و خصوصی در جستجوی کار هستند و کمتر به اشتغالزایی تمایل دارند که البته این مسأله ریشه در بسیاری عوامل همچون خانواده، فرهنگ، سیاست های دولت، اقتصاد، آموزش و پرورش، آموزش عالی و ... دارد که هر یک در جای خود قابل بحث است (کوثری، نوروززاده، ۱۳۸۸).

اهمیت کارآفرینی باعث شده، دانشگاه های بزرگ جهان، آموزش و توسعه کارآفرینی را در دستور کار خود قرار دهند. بهترین دلیل این امر خلاصه اعلامیه جهانی، پیرامون آموزش دانشگاهی است که در اکتبر ۱۹۹۸ زیر نظر یونسکو در پاریس صادر شد و عنوان کرد: «توسعه مهارت ها و ابتکارهای کارآفرینی باید در زمره دل نگرانی عمده آموزش دانشگاهی باشد» (مقیمی، ۱۳۸۳).

در ایران تا آغاز برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به کارآفرینی توجهی نشده بود، اما در برنامه سوم به علت وجود بیکاری گسترده به ویژه در میان جوانان و دانش-آموختگان دانشگاه ها و پیش‌بینی تشدید این معضل در دهه ۱۳۸۰ کارآفرینی مورد توجه قرار گرفت و بر اساس بند ۲-الف، راهکارهای اجرایی بخش آموزش عالی مندرج در جلد دوم پیوست شماره ۲ لایحه برنامه پنج ساله سوم توسعه، کارآفرینی و کارآمدی دانشجویان و دانش آموختگان از راه تحول برنامه ها و شیوه های آموزشی تأکید شده است (مقیمی، به نقل از احمدی، ۱۳۸۸).

لذا در این مقاله با توجه به اهمیت کارآفرینی و ضرورت آموزش مهارت‌های آن در دوره کارشناسی ارشد؛ ضمن شناسایی میزان هماهنگی برنامه درسی اجرا شده در دوره کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی با مهارت‌های کارآفرینی در ابعاد آموزشی و پرورشی، پیشنهاداتی برای برنامه ریزان و دست اندرکاران به منظور رشد اندیشه و مهارت آموزی دانشجویان در زمینه تغییر نگرش کارآفرینانه و ایجاد تحول، نوآوری، خلاقیت و اشتغال زایی در فارغ التحصیلان غیر شاغل و شاغل نیز ارائه خواهد شد.

مفهوم شناسی کارآفرینی و مؤلفه های تحقیق

کارآفرینی از ریشه فرانسوی (Entreprendre) به معنی متعهد شدن و نیز اصطلاحاً به معنی واسطه یا دلال نشأت گرفته و مفهومی است که تا کنون از دیدگاه های مختلف و متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. کارآفرینی فرآیندی است که افراد با ایده های نو و خلاق و شناسایی فرصت های جدید و با بسیج منابع، مبادرت به ایجاد شرکت های دانش بنیان و کسب و کارهای

مولد، سازمان های جدید و نوآور و رشد یابنده می کنند و البته می تواند توأم با پذیرش مخاطره و پیامدهای احتمالی باشد. (محبی، ۱۳۹۲)

از نظر «پیتر دراگر» کارآفرینی یک رفتار است و در واقع بکاربردن مفاهیم و تکنیک های مدیریتی، استانداردسازی محصول و بنا نهادن کار بر پایه آموزش می باشد. وی کارآفرینی را بهره برداری از فرصت ها برای ایجاد تغییر می داند و کارآفرین کسی است که فعالیت های اقتصادی کوچک و جدیدی را با سرمایه خود شروع، ارزش ها را تغییر و ماهیت آنها را دچار تحول می نماید.

ریسک پذیری ۲ به معنای پذیرش و استقبال از خطرات حساب شده در کسب و کار می باشد. این ویژگی از ویژگی هایی است که در اکثر کارآفرینان وجود دارد (صمدآقایی، ۱۳۷۷).
تحمل ابهام ۳ از نظر (فری، ۱۹۹۳) عبارت است از پذیرفتن عدم قطعیت به عنوان بخشی از زندگی، توانایی ادامه حیات با دانش ناقص درباره محیط و تمایل به آغاز فعالیتی مستقل بی آن که شخص بداند، آیا موفق خواهد شد یا خیر؟ (به نقل از صباغیان و همکاران، ۱۳۸۸).
خلاقیت و نوآوری ۵: خلاقیت یعنی توانایی تولید ایده ها و راه حل های متعدد، جدید و مناسب برای حل مسائل و مشکلات و نوآوری فرآیند خلق چیزی جدید است که ارزش قابل توجهی برای فرد - گروه - سازمان - صنعت یا جامعه دارد.

یکی از ویژگی های شرکت و فرد کارآفرین نوآور بودن است. حل مسائل و پیگیری فرصت ها به راه حل هایی نیاز دارد که بسیاری از آن ها ممکن است مختص یک وضعیت خاص باشند. بنابراین خلاقیت و نوآوری حاصل از آن، برای بقاء و موفقیت شرکت امری حیاتی است (هیگینز، ۱۳۸۱).
استفاده از فرصت ۶ موقعیتی است در آینده که تصمیم گیرندگان آن رافی نفسه مطلوب و امکان پذیر می پندارند (کروگر، ۱۹۹۳؛ به نقل از سالاری، ۱۳۸۳).

تمایل برای راه اندازی کسب و کارهای جدید و ایجاد اشتغال ۷: در واژه نامه آکسفورد، کسب و کار به معنی خرید و فروش و تجارت آمده است. کسب و کار به فعالیت هایی اطلاق می شود که فرد از طریق تولید کالا یا ارائه خدمتی از طریق خرید و فروش به کسب درآمد می پردازد. هر فردی با توجه به مهارت، تجربه و علائق و تشخیص مناسب فرصت های کسب و کار با شرایط نیاز

-
1. Peter Ferdinand Drucker
  2. Risk
  3. Tolerance of ambiguity
  4. Fry
  5. Creativity and Innovation
  6. The opportunity
  7. Propensity to start new businesses and create jobs

بررسی میزان هماهنگی برنامه درسی اجرا شده دوره...

مشتری و فضای مناسب بازار آن و ... موقعیت مناسبی را انتخاب می نماید (مقیمی و احمدپور، ۱۳۸۶؛ به نقل از محبی، ۱۳۹۲).

نقش کارآفرینی در برنامه درسی آموزش عالی

یکی از مهم‌ترین عناصر نظام آموزش عالی و دانشگاه‌ها، برنامه درسی است که نقش تعیین‌کننده و انکارناپذیری در تحقق اهداف و رسالت‌های آموزش عالی از نظر کمی و کیفی دارد. در واقع برنامه درسی به عنوان قلب مراکز دانشگاهی در توفیق یا شکست این مراکز نقش کلیدی و بسیار تعیین‌کننده ای دارند. بر این اساس برنامه‌های درسی نشان‌دهنده میزان پیشرفت و پاسخگو بودن دانشگاه‌ها به نیازهای در حال تغییر جامعه هستند. هم‌چنین برنامه‌های درسی یکی از مباحث مهم و چالش‌برانگیز دانش بشری است و زمینه‌های فراوانی برای توسعه و گسترش مطالعات برنامه درسی وجود دارد که از آن جمله می‌توان برنامه درسی آموزش عالی را نام برد. (فتحی‌واجارگاه، ۱۳۸۸).

کوثری و نوروززاده (۱۳۸۸) اشاره می‌کنند با توجه به این که هم‌انگیزش پیشرفت و هم‌کارآفرینی قابل آموزش دادن و یادگیری‌اند، برای پرورش آن از سطوح ابتدایی آموزش و پرورش باید اقدام کرد و در سطح آموزش عالی به گونه‌ای تخصصی پرداخت. بر مبنای تحقیقات انجام شده توسط عارفی (۱۳۹۳) در حال حاضر در کشور ما برنامه‌های درسی با استفاده از الگوی موضوع محوری انجام می‌شود و اثری از شغل محور بودن در آن‌ها دیده نمی‌شود. حال آن که از جمله رسالت‌های دانشگاه در توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، آموزش و پرورش نیروی انسانی کارآمد، خلاق و نوآور بیان شده است.

به طور کلی دو فلسفه متفاوت معرفت‌شناسی و سیاسی به آموزش عالی مشروعیت می‌بخشند. بر اساس فلسفه معرفت‌شناسی دانشجویان باید با کوشش و کنجکاو خود بکوشند تا جهان را بهتر بشناسند و فلسفه سیاسی نیز بر شناسایی نیازهای جامعه تکیه دارد. لذا باید مراکز آموزش عالی بیش از آن که به شناخت جهان بپردازند به حل معضلات اجتماعی توجه داشته باشند. در هردو فلسفه، مسئولیت رشد فردی و توسعه کشور بر عهده نهادهایی همچون دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی است (آراسته، به نقل از کوثری و نوروززاده، ۱۳۸۸).

در همین خصوص، نقش نظام آموزش عالی در تربیت دانش‌آموختگانی که علاوه بر داشتن علم در یک حوزه تخصصی، اعتماد به نفس، قدرت ابتکار، خلاقیت و خطرپذیری دارند و می‌توانند با استفاده از امکانات، فرصت‌ها و توانمندی‌ها اشتغال مولد و درآمدزا ایجاد کنند، برکسی پوشیده نیست.

اهداف دانشگاه در توسعه کارآفرینی

نظام آموزشی به ویژه در سطح آموزش عالی، در گسترش و توسعه کارآفرینی نقش بسیار مهمی دارد. علوی (۱۳۷۷) مهمترین وظایف و اهداف دانشگاه را در زمینه توسعه کارآفرینی به شرح زیر پیشنهاد نموده است:

۱. ایجاد دوره‌های آموزش کارآفرینی در مقاطع تحصیلی مختلف.
  ۲. تشکیل گروه‌های تحقیقاتی جهت بررسی تحقیقات و پژوهش‌های انجام شده پیرامون کارآفرینی به ویژه در ده‌های اخیر.
  ۳. با توجه به این که کارآفرینی موتور تغییر در تعادل اقتصادی است باید، توسعه نوآوری و تأثیر سریع آن در بازار بررسی شود.
  ۴. برگزاری سمینارهای تخصصی کارآفرینی.
  ۵. آگاه‌سازی جامعه به ویژه محیط‌های دانشگاهی در مورد کارآفرینان و نقش آنها در رونق اقتصادی و ایجاد اشتغال و رفاه.
  ۶. دولت به ویژه آموزش عالی باید تلاش نماید تا با حداکثر امکانات، دستاوردهای تحقیقاتی شمار بیشتری از آحاد جامعه را در جهت کارآفرینی تشویق و هدایت نماید.
- به عقیده راسموسن (۲۰۰۶) دانشگاه می‌تواند با افزایش دادن انگیزه و شایستگی فارغ التحصیلان، آن‌ها را افرادی برجسته در فعالیتهای کارآفرینی پرورش دهد لذا برای این که دانشگاه بتواند نقش خود را در توسعه کارآفرینی ایفا کند باید خودش کارآفرین باشد.

پیشینه پژوهش‌های انجام شده

با توجه به تحقیقات انجام شده در ایران و جهان در خصوص آموزش مهارت‌های کارآفرینی در دانشگاه‌ها برخی از نتایج پژوهش‌ها در جدول «۱» آمده است:

بررسی میزان هماهنگی برنامه درسی اجرا شده دوره...

جدول ۱: پیشینه های پژوهش

تاریخ	پژوهشگر	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
۲۰۰۰	دایان، آئی و آدول <i>Dabalén & Oni & Adékol, O</i>	بررسی احتمال بازار کار برای فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در کشورهای در حال توسعه از جمله نیجریه و دلایل کاهش کیفیت آموزش عالی نیجریه	حدم ارتباط دلش آنان با بازار کار را، از جمله عوامل یکبارگی فارغ‌التحصیلان نیجریه ذکر کرده‌اند. بین آموزش دانشگاهی در نیجریه و نیازهای بازار به فارغ‌التحصیلان، یک عدم نسجام جدی موجود است.
۲۰۰۱	پروفیسور تام بیزر <i>Byez, T</i>	طرحی برنامه آموزش کارآفرینی موفق، برای دانشجویان رشته‌های دانشکده‌های فنی و علوم	کارهای را که به یک دانشگاه می‌تواند در جهت کارآفرینی فارغ‌التحصیلان انجام دهد به دو دسته بنیادی و عملی تقسیم نمودند.
۲۰۰۲	پروفیسور بهادون و شیخ احمد <i>Baharun & Sheik, Ahmad, F</i>	مطالعه و بررسی دسترس دانشجویان رشته‌های فنی به آموزش کارآفرینی.	- یادگیری کارآفرینی، احتمال موفقیت فارغ‌التحصیلان دانشگاهی را در ایجاد کسب و کار مستقل افزایش می‌دهد. - تشویق رفتار کارآفرینانه دانشجویان در دانشگاه‌ها، به این امر کمک می‌نماید. - کارآفرینی را می‌توان یاد گرفت. علاوه بر این، ارائه یک درس کارآفرینی به تمام دانشجویان دانشگاه، یک اقدام ضروری می‌باشد.
۲۰۰۲	سجاد	بررسی تفاوت های میان دو گروه از محققین مایل به تجاری سازی نتایج تحقیقات خود در مقایسه با گروهی که تمایلی به این کار نبودند.	عوامل فردی شامل نوآوری، موفقیت طلبی، اعتماد به نفس در کسب و کار و کنترل فردی بر پیامدهای کسب و کار را، بر رفتارهای کارآفرینی خود مؤثرتر ارزیابی کرده اند (به نقل از جاعاد و همکاران، ۱۳۹۰).
۲۰۰۳	فرانک و لوتجه <i>Franke & Luthje</i>	طراحی الگویی برای آزمون قصد کارآفرینی در بین دانشجویان مهندسی دانشگاه امر آلمانی	- ویژگی های خطرپذیری و مرکز کنترل درونی به طور غیرمستقیم بر نگرش دانشجویان نسبت به کارآفرینی تاثیر مثبت می گذارد. - نگرش نیز دارای تاثیر مستقیم و مثبت بر قصد کارآفرینی است.
۲۰۰۵	وینر	بررسی ۱۵ دانشگاه که در زمینه آموزش کارآفرینی پیشرو می باشند.	آموزش های کارآفرینی باعث افزایش آگاهی و درک افراد در مورد فرآیند شروع کسب و کار و نحوه اداره آن می شود.
۲۰۰۷	ولیسون و همکاران <i>Wilson et al.</i>	بررسی ومطالعه کارآفرینی دانشجویان ام بی ای-چهار ایالت آمریکا	آموزش کارآفرینی نقش مهمی را در بالا بردن سطح خودکارآمدی و قصد شروع فعالیت
۲۰۰۷	سوتاریز و همکاران <i>Soutariz et al</i>	بررسی ومطالعه کارآفرینی بر روی دانشجویان مهندسی و علوم دو دانشگاه لندن و فرانسه	نتایج حاصل از ذهنی و قصد کارآفرینی در ابتدا و انتهای برنامه آموزشی تفاوت مشخصی داشت.
۲۰۱۱	سانچز <i>Sanchez</i>	مطالعه کارآفرینی بر روی دانشجویان رشته‌های اقتصاد، علوم انسانی، فنی، حقوق و بهداشت کشور اسپانیا	خودباوری، خطرپذیری، پیشان بودن و قصد خودآشنایی به طور مشخصی، بعد از برنامه‌های آموزش کارآفرینی نسبت به قبل از برنامه‌های آموزش، افزایش یافته است.
۱۳۸۱	بازرگان	تحلیل عوامل مؤثر در کارآفرینی دانش آموختگان دانشگاه تهران	- کارآفرینی یک ابرسازه پیچیده با همبستگی چند بعدی است که ویژگی‌های تحصیلی، مدیریتی، محیطی، جمعیت‌شناختی و روان‌شناختی یک کارآفرین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند و برای راه‌اندازی موفقیت‌آمیز یک کسب و کار موفق باید مورد نظر قرار گیرند. - همه ابعادها و دانش نو باید به کارآفرینان و خدمات‌متد و سودآور تبدیل شوند. - آموزش‌های مرتبط با اخلاقیات، نوآوری و کارآفرینی نیز باید از آغاز کودکی شروع شوند و در تمام مقاطع تحصیلی بعدی و به ویژه در مقطع کارشناسی و کارشناسی، تداوم یابند.
۱۳۸۷	حسینی لوگمانی	آموزش کارآفرینی در هزاره جدید (زیرساختی برای اشتغال دانش‌آموختگان آموزش عالی)	- در گستره جهانی شدن، آموزش سبک تفکر و فرهنگ کارآفرینانه، گسترش مراکز تحقیق و توسعه کارآفرینی، برگزاری کارگاه‌های آموزشی کارآفرینی دیجیتال، کسب و کارهای دیجیتال، کسب و کارهای الکترونیکی، سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها با ارزش‌های کارآفرینی، همکاری‌های علمی با مراکز آموزشی و پژوهشی کشورهای توسعه یافته، تبادل استاد و دانشجو و... می‌تواند رافعکار آرزوشندی برای ایجاد تفکر کارآفرینی و اشتغال دانش‌آموختگان آموزش عالی باشد.
۱۳۸۸	جعفری مقدم و اعتمادی	ارزیابی مقایسه ای نگرش های کارآفرینانه دانشجویان	- تغییر مثبت نگرش دانشجویان کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی نسبت به ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی پس از ۲ سال (در مقایسه با بدو پذیرش) و عدم برخورداری این تفاوت معنادار در نگرش ۲ گروه دانشجویان کارشناسی ارشد مهندسی برق نسبت به ویژگی‌های روان‌شناختی کارآفرینی است. - این گروه‌ها در مقایسه با دانشجویان ترم اول مدیریت کارآفرینی (بجز در مورد شاخص ریسک‌پذیری) در بقیه شاخص‌ها از وضعیت بهتر برخوردار هستند.
۱۳۸۸	یداللهی فارسی و میرعرب رضی	بررسی ارائه برنامه درسی آموزش کارآفرینی در رشته علوم تربیتی	- اولویت‌های آموزشی برای توسعه کارآفرینی در بین دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی که باید در برنامه درسی آنها گنجانده شوند، عبارتند از: انجام پروژه‌های تحصیلی مرتبط با رشته علوم تربیتی در قسمت آموزش سازمان‌های مختلف، آشنایی با نحوه تدوین طرح کسب و کار، آشنایی با شغل‌های مربوط به رشته تحصیلی، آشنایی با قانون‌های کسب و کار، آشنایی با مهارت‌های مالی و بازاریابی، آشنایی با مفاهیم اخلاقی، نوآوری و مهارت‌های مربوط به آن و... .
۱۳۸۹	عزادی	تاثیر آموزش های تشخیص فرصت های کارآفرینی بر قصد کارآفرین دانشجویان رشته پرستاری	که قصد کارآفرینی بعد از برنامه آموزش تشخیص فرصت‌ها تفاوت معناداری با قبل از اجرای برنامه‌های آموزشی نداشت.
۱۳۸۹	قاتمی و همکاران	تاثیر فرهنگ سازمانی بر گرایش کارآفرینانه - دانشگاه تهران	فرهنگ سازمانی کارآفرینانه در دانشگاه تهران در وضعیت مطلوب قرار ندارد. تنها دو بعد تفریح و سرگرمی و ارزشمندی کار، در وضعیت مطلوب بوده و سایر ابعاد فرهنگ سازمانی کارآفرینانه، شامل جسارت، تحمل تعارف خلاق، آینده‌نگری جسورانه، خطرپذیری، ارتباط بازن، همکاری و تشویک مساه، نوآوری پیش‌گام و تحمل شنیدن اظهار نظرهای مخالف، در وضعیت نامطلوبی هستند.

اهداف و سؤالات

هدف اصلی این پژوهش «شناسایی میزان هماهنگی برنامه‌درسی اجرا شده در رشته‌های کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی با مهارت‌های کارآفرینی» است. برای دستیابی به این هدف دو سؤال به شرح زیر طرح گردیده است:

۱. به چه میزان برنامه‌درسی اجرا شده دوره کارشناسی ارشد رشته‌علوم‌تربیتی با مهارت‌های کارآفرینی "ریسک‌پذیری، تحمل ابهام، خلاقیت و نوآوری، استفاده از فرصت‌ها و تمایل برای راه اندازی کسب و کار جدید" هماهنگی دارد؟

۲. به چه میزان برنامه‌درسی اجرا شده در رشته‌های کارشناسی ارشد علوم‌تربیتی با مهارت کارآفرینی هماهنگی دارد؟

روش تحقیق

نوع تحقیق این پژوهش کاربردی و از روش توصیفی-پیمایشی است. برای تحلیل داده‌ها از آزمون t یک متغیره استفاده شده است. ابزار سنجش داده‌ها، پرسشنامه بوده که متناسب با جامعه مورد مطالعه طراحی شده است. جامعه آماری دانشجویان ترم آخر رشته علوم‌تربیتی دانشگاه تهران مرکز که در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ مشغول به تحصیل می‌باشند. حجم جامعه آماری براساس اعتبار جایگاه‌های جامعه مورد مطالعه، ۳۲۰ نفر است. روش نمونه‌گیری، تصادفی ساده و حجم نمونه آماری بر اساس فرمول کوکران ۲۱۰ نفر محاسبه شده است.

ابزار پژوهش

برای گردآوری داده‌های مورد نیاز در زمینه مهارت‌های کارآفرینی از پرسشنامه محقق ساخته «مهارت‌های کارآفرینی» که سؤالات آن با بهره‌گیری از مبانی نظری و تحقیقات انجام شده و نظرات کارشناسان و متخصصین صاحب‌نظر تنظیم و ساخته شد و دارای ۵ مؤلفه (ریسک‌پذیری، تحمل ابهام، خلاقیت و نوآوری، استفاده از فرصت‌ها و تمایل برای راه اندازی کسب و کارهای جدید و ایجاد اشتغال) می‌باشد. پرسشنامه شامل ۳۰ سؤال با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت است. به منظور سنجش قابلیت اعتماد و پایایی ابزار اندازه‌گیری تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده و مقدار آن $0/88$ محاسبه گردید. برای روایی پرسشنامه از روش محتوایی یعنی نظر خبرگان و متخصصان استفاده شد.

یافته های پژوهش

با توجه به این که این پژوهش از نوع توصیفی- پیمایشی است و با آماره های کلی سر و کار دارد. بنابراین جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات ابتدا از طریق آزمون کولموگروف اسمیرنوف مشخص گردید که داده ها دارای توزیعی نرمال بوده و میتوان از روش های آماری پارامتریک جهت تجزیه و تحلیل داده ها استفاده کرد. بنابراین از آزمون پارامتریک t یک متغیره برای پاسخ به سؤالات تحقیق استفاده شده است.

یافته های مربوط به سؤال اول تحقیق

با توجه به این که در این سؤال به دنبال بررسی میزان تأثیر برنامه درسی اجرا شده کارشناسی ارشد علوم تربیتی در مهارت های کارآفرینی "ریسک پذیری، تحمل ابهام، خلاقیت و نوآوری، استفاده از فرصت ها و تمایل برای راه اندازی کسب و کار جدید" دانشجویان هستیم، لذا بهترین آزمون برای فرض آزمایی آزمون تی یک گروه مستقل است. نتایج حاصله، در مورد رد یا قبول هر کدام از مهارت ها در جدول شماره ۲ آورده شده است.

در مورد تأثیر برنامه درسی اجرا شده در مهارت های "ریسک پذیری، تحمل ابهام، خلاقیت و نوآوری، استفاده از فرصت ها و تمایل برای راه اندازی کسب و کار جدید" دانشجویان، مشخص گردید که برنامه درسی اجرا شده با توجه به مقدار t محاسبه شده که در همگی مهارت ها بزرگتر از مقدار t جدول (۱/۶۵) بوده و در سطح خطا پذیری ($P < 0/05$) فرضیه صفر رد و با ۹۵ درصد اطمینان می توان نتیجه گرفت که طبق نظر دانشجویان رشته علوم تربیتی برنامه درسی اجرا شده در "ریسک پذیری، تحمل ابهام، خلاقیت و نوآوری، استفاده از فرصت ها و تمایل برای راه اندازی کسب و کار جدید" دانشجویان تهران مرکز مؤثر بوده است یعنی میزان مهارت های فوق در دانشجویان بعد از اجرای برنامه درسی افزایش یافته است.

جدول ۱: نتایج آزمون t

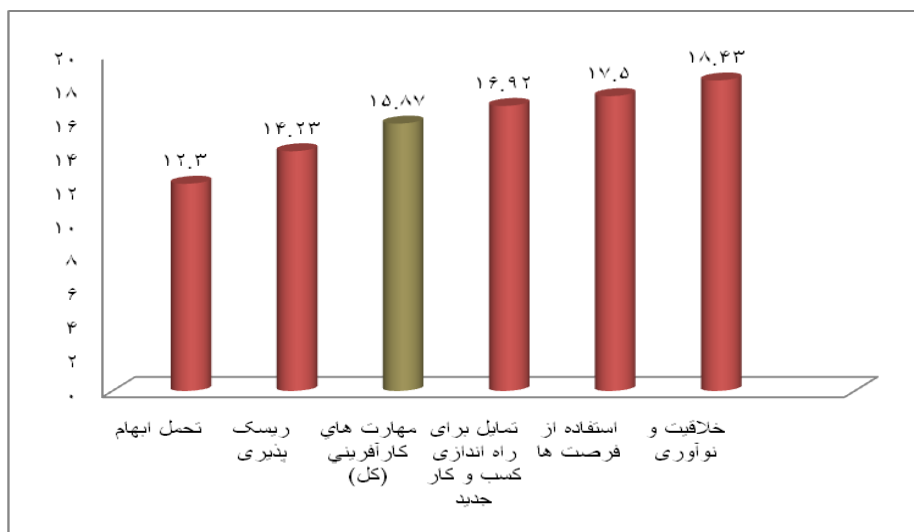
متغیر	تعداد	میانگین	مقدار آزمون t	انحراف معیار	مطابقت با یافته های پژوهش پیشین
مهارت های کارآفرینی	ریسک پذیری	۱۴/۲۳	۴۶/۰۲۷	۴/۰۳	با نتایج تحقیقات جعفری مقدم و احمدی (۱۳۸۷)، احمدی (۱۳۸۸) و سانیجر (۲۰۱۱) هم چنین فرالیک و لوتجه (۲۰۰۳) همسو می باشد و با نتایج تحقیقات قناتی و همکاران (۱۳۸۸) همسو نمی باشد.
	تحمل ابهام	۱۲/۳۰	۴۲/۸۷	۴/۱۶	با نتایج تحقیقات جعفری مقدم و احمدی (۱۳۸۷) همسو می باشد.
	خلاقیت و نوآوری	۱۸/۴۳	۵۷/۷۶	۶/۰۳	با نتایج تحقیقات جعفری مقدم و احمدی (۱۳۸۷) و احمدی (۱۳۸۸) همسو می باشد و با نتایج تحقیقات قناتی و همکاران (۱۳۸۸) همسو نمی باشد.
	استفاده از فرصت ها	۱۷/۵۰	۵۴/۵۱	۶/۱۸	با نتایج تحقیقات مرادی (۱۳۸۹) همسو نمی باشد.
	تمایل برای راه اندازی کسب و کار جدید	۱۶/۹۲	۴۹/۶۸	۶/۰۴	نتایج بدست آمده با نتایج تحقیقات بدالطهی فارسی و میرحرب (۱۳۸۸) و ویلسون و همکاران (۲۰۰۷) همسو می باشد.
	مهارت کارآفرینی (کل)	۱۵/۸۷	۸۰/۳۷	۳/۰۴	یافته های این پژوهش با یافته های احمدزاده (۱۳۸۴)، حسینی (۱۳۸۷) و سوتاریز (۲۰۰۷) همسو می باشد.
سطح خطا پذیری $P < 0/05$					

یافته های مربوط به سؤال دوم (اصلی) تحقیق

نتایج تحقیق در مورد تأثیر برنامه درسی اجرا شده بر مهارت کارآفرینی دانشجویان از طریق آزمون t یک گروه مستقل حاکی از آن است که:

برنامه درسی اجرا شده بر مهارت های کارآفرینی دانشجویان در ($t: ۸۰/۳۷$ و $p < 0/05$) مؤثر بوده است. بنابراین فرضیه صفر رد شده و با ۹۵ درصد اطمینان می توان نتیجه گرفت که طبق نظر دانشجویان رشته علوم تربیتی برنامه درسی اجرا شده بر مهارت کارآفرینی دانشجویان تهران مرکز مؤثر است، یعنی میزان تمایل برای مهارت های کارآفرینی دانشجویان بعد از اجرای برنامه درسی افزایش یافته است.

نمودار ۱: مقایسه میانگین مولفه ها

با توجه به نمودار فوق، برنامه درسی اجرا شده برای دانشجویان دوره کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی تهران مرکزی با مهارت‌های کارآفرینی هماهنگ بوده و به ترتیب باعث تقویت مهارت خلاقیت و نوآوری، استفاده از فرصت‌ها، تمایل برای راه اندازی کسب و کارهای جدید و ایجاد اشتغال، ریسک‌پذیری و تحمل ابهام در دانشجویان شده است.

نتیجه پژوهش

نتایج پژوهش نشان داد که برنامه درسی اجرا شده با مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی تهران مرکزی، بطور کلی هماهنگ می‌باشد. البته میزان میانگین نمره-های بدست آمده، حاکی از آن است که: نمرات «مهارت کارآفرینی» در حد متوسط و مهارت‌های «تحمل ابهام» و «ریسک‌پذیری» پایین‌تر از حد متوسط می‌باشد؛ لذا ارتقا و تقویت مهارت‌های مذکور در این رشته‌ها، نیازمند مذاقه و برنامه‌ریزی هدفمند، هم در برنامه‌درسی قصد شده و هم در برنامه درسی اجرا شده می‌باشد.

پیشنهادات

با توجه به نتیجه‌ای که از این تحقیق به دست آمد، پیشنهاد می‌شود؛ سیاست گذاران، دست‌اندر کاران و برنامه ریزان سطوح کلان مدیریتی آموزش عالی در تدوین اسناد بالادستی و تعیین رویکردها موارد زیر را مد نظر قرار دهند:

- ۱- تغییر رویکرد حافظه محوری به فرهنگ کار، تولید، مهارت و ...
- ۲- تغییر رویکرد آموزش محوری به رویکرد کارآفرینی محور در دانشگاه
- ۳- تغییر رویکرد برنامه درسی موضوع محور (حتی فرآیند محور) به کارآفرینی محور (موقعیت محوری و محصول محوری)
- ۴- تغییر رویکرد تدریس از انتقالی به کارآفرینی محور (دست ورزی، پروژه، پژوهش، ساخت و تولید، تمرین عملی مدیریتی تیم های کاری ریسک پذیر)
- ۵- تغییر رویکرد روشهای ارزشیابی یادگیری نتیجه محور به کارآفرینی محور (ارزشیابی عملکردی، ارزشیابی در دنیای واقعی کار و تولید و ...)
- ۶- متناسب سازی محتوای برنامه درسی مرتبط با دنیای کار (سهام، بورس، تجارت الکترونیک و ...)

- ۷- غنی سازی برنامه درسی دوره های ارشد آموزش عالی با رویکرد کارآفرینی
- ۸- بستر سازی در زمینه آشنایی اساتید با دوره های مجازی کارآفرینی
- ۹- طراحی برنامه درسی مبتنی بر تلفیق کارآفرینی با دروس دیگر
- ۱۰- سازماندهی برنامه درسی مقطع کارشناسی ارشد با تأکید بر پرورش مهارت کارآفرینی و اتخاذ رویکردهای میان رشته‌ای و فرارشته‌ای
- ۱۱- طراحی دوره‌های آموزشی یا واحدهای درسی در دانشگاه ها در زمینه تقویت مهارت‌های کارآفرینی با اولویت مهارت (تحمل ابهام، ریسک پذیری، تمایل برای راه اندازی کسب و کارهای جدید و ایجاد اشتغال، استفاده از فرصت ها و خلاقیت و نوآوری) و چگونگی بهره گیری از آنها و کسب مهارت‌های مدیریتی برای تحلیل یک موقعیت اقتصادی
- ۱۲- برگزاری سمینارها، کارگاه‌ها و دوره‌های ویژه در زمینه رفتارهای کارآفرینانه برای ارتقای سطح آگاهی دانشجویان

بررسی میزان هماهنگی برنامه درسی اجرا شده دوره...

منابع

- احمدپور داریانی، محمود. و مقیمی، سیدمحمد. (۱۳۸۹). **مبانی کارآفرینی**، تهران، انتشارات فراندیش، چاپ‌دهم.
- احمدپور داریانی، محمود. و عزیز، محمود. (۱۳۹۲). **کارآفرینی**، تهران، موسسه فرهنگی و انتشاراتی محراب قلم، چاپ هفتم.
- احمدپور داریانی، محمود. (۱۳۷۸). **کارآفرینی: تعاریف، نظریات، الگوها**، تهران: انتشارات شرکت پردیس ۷۵.
- بدری، احسان. لیاقتدار، محمدجواد. عابدی، محمدرضا. و جعفری، ابراهیم. (۱۳۸۵). بررسی قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه اصفهان، جهاد دانشگاهی.
- احمدی، حیدر. حسینی، سید جمال فرج اله. و امید، نجف آبادی، مریم. (۱۳۸۸). شناسایی برخی عوامل همبسته با ترویج کارآفرینی در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، سال سوم، شماره ۳، ۲۴-۹.
- احمدی مقیم، عباس. (۱۳۸۶). **کارآفرینی**، همدان، انتشارات فراگیر هگمتانه.
- بازرگان، عباس. و جعفرزاده، مرتضی. (۱۳۸۶). تحلیل عوامل مؤثر در کارآفرینی دانش‌آموختگان دانشگاه تهران، فرهنگ مدیریت، شماره هفتم، ۲۵۴-۲۰۵.
- جاهد، حسینعلی. و آراسته، حمیدرضا. (۱۳۹۰). رعایت اخلاق در دانشگاهها و مراکز آموزش عالی: گزینه ای برای بهبود رفتارها، فصلنامه نشاء علم، سال اول، شماره ۲، ۴۰-۳۱.
- جعفری مقدم، سعید. و اعتمادی، کاوه. (۱۳۸۸). ارزیابی مقایسه‌ای نگرش‌های کارآفرینانه دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی و مهندسی برق دانشگاه تهران).
- حسینی لرگانی، مریم. میرعرب رضی، رضا. و رضایی، سعید. (۱۳۸۷). آموزش کارآفرینی در هزاره جدید؛ زیرساختی برای اشتغال دانش‌آموختگان آموزش عالی، پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، (۵۰)، ۱۳۰-۱۱۹.
- سالاری، صالح. (۱۳۸۳). تبیین نقش فرصت در فرآیند کارآفرینی، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- سعیدی کیا، مهدی. (۱۳۸۵). **اصول و مبانی کارآفرینی**، تهران، انتشارات کیا، چاپ چهارم.
- صبغیان، زهرا. محمود احمد پور داریانی. و محمد عزیز. (۱۳۸۸). بررسی ویژگی‌های کارآفرینی دانشجویان، فصلنامه پیام مدیریت، شماره ۱۳ و ۱۴.
- صمدآقایی، جلیل. (۱۳۷۷). **سازمان‌های کارآفرین**، تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- علوی، سیدامین. (۱۳۷۷). **روانشناسی مدیریت و سازمان**، تهران، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- فتحی‌واجارگاه، کورش. (۱۳۸۸). **نیازسنجی آموزشی (الگوها و فنون)**، تهران، آبیژ.

فیض بخش، سید علیرضا. (۱۳۹۰). کارآفرینی، یک جرعه از بینهایت، تهران، مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.

قناتی، سوسن. کردنائیچ، اسداله. و یزدانی، حمیدرضا. (۱۳۸۹). بررسی وضعیت فرهنگ سازمانی کارآفرینانه در دانشگاه تهران، فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال سوم، شماره دهم، ۱۳۳-۱۱۵.

محبی، عظیم (۱۳۹۲). بهبود فضای کسب و کار (کارآفرینی - مدیریت - بهره وری)، تهران، انتشارات آوای نور.

مداح، حمید. (۱۳۸۷). آموزش عالی، کارآفرینی، رشد اقتصادی. ماهنامه کار و جامعه، شماره ۱۰۱، ۲۳-۱۶. مرادی، محمود. (۱۳۸۹). تاثیر آموزش های تشخیص فرصت بر قصد کارآفرینانه دانشجویان پرستاری کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.

مقیمی، سید محمد. (۱۳۸۲). کارآفرینی و عوامل موثر بر آن تهران، فرهنگ مدیریت، سال دوم، شماره ۵، ۱۷۷-۱۰۷، بهار ۱۳۸۳.

کردنائیچ، اسدالله. و همکاران. (۱۳۹۰). ابزار سنجش ویژگیهای شخصیتی کارآفرینان ایرانی، تهران، تربیت مدرس.

کوثری، نوروززاده. (۱۳۸۸). تبیین ویژگی های عناصر چهارگانه برنامه درسی مقطع کارشناسی با تاکید بر پرورش، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، شماره ۵۴.

موسوی، سید کیوان و همکاران. (۱۳۹۲). بررسی رابطه فرهنگ سازمانی و کارآفرینی (مطالعه ی موردی: دانشگاه لرستان). ارائه در همایش ملی دانشگاه کارآفرین (صنعت دانش محور).

هیگینز، جیمز ام. (۱۹۹۴). کارآفرینی ۱۰۱ تکنیک حل خلاق مسئله (راهنمای اندیشه های نو برای کسب و کار)، ترجمه: محمود احمدپور داریانی (۱۳۸۱). تهران، انتشارات امیرکبیر.

یداللهی فارسی، جهانگیر. و میرعرب رضی، رضا. (۱۳۸۸). بررسی ارائه برنامه درسی آموزش کارآفرینی در رشته علوم تربیتی، فصلنامه علمی-پژوهشی توسعه کارآفرینی، شماره ۸۰، ۳-۶۱.

Baharun, R., and Sheike Ahmad, F., (2002). "Access to Human Capital in Entrepreneurship Education: A Comparison of Male and Female Students in Technical Disciplines", Akauntan National". Sep. 30-33.

Byers, Tom ., (2001). "Human Capital for Entrepreneurship in Higher Education". Stanford Technology Ventures Program. <http://stvp.stanford.edu>.

Cantillon, Richard., (1730), Essai sur la Nature du Commerce in Général (Essay on the Nature of Trade in General) Henry Higgs, ed. and trans. London: Frank Cass and Co, Ltd.

Dabalen, A., Oni B., and Adekola O., (2000). "Labor Market Prospect of University Graduates in Nigeria. The Design of the Nigeria University System Innovation Project", Nov. 1-43.

Dana, LP., (2001), 'The education and training of entrepreneurship in Asia', Education + Training, vol. 43, no. 8/9, pp. 405-415.

- Grady, J.K.O., (2002), Influence of Personal and Environmental Factors on Academic Medical Researchers Decisions to Commercialize the Results of their Research, A Dissertation Submitted in Partial Satisfaction the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy, University of West Canada.
- Hapero A. and L. Sokol ., (۱۹۷۵). 'The social dimensions of entrepreneurship' in Encyclopedia of Entrepreneurship Ed by Calvin A. Kent, Donald L. Sexton and Karl H. Vesper pp. ۹۰-۷۲, Prentice-Hall New Jersey
- Hyde, J. S., & Linn, M. C., (1988). Gender differences in verbal ability: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 104, 53-69.
- Knight, Frank H., (۱۹۲۱). Risk, Uncertainty, and Profit. Hart, Schaffner, and Marx Prize Essays, no. ۳۱. Boston and New York: Houghton Mifflin.
- McClelland, D.c., (1961). "The achieving society", Princeton, N. J.: Van Nostrand.
- McMullan, W. B., Cahoon, A., (1979), "Integrating Abstract Conceptualism with Experiential Learning", *Academy of Management Review*, No. July, pp. 453-667
- Mian, S., (2006). Can 'Entrepreneurial University Model' Help Pakistan
- Nabi, G.R., & Bagley, D., (۱۹۹۹). Graduates' perceptions of transferable skills and future career preparation in the UK. *Education & Training*, ۴۱(۴), ۱۹۳-۱۸۴.
- Rasmussen, E & R.sorheim., (2006). Action Entrepreneurship Technovation , Vol.26 February. Pp185-194.
- Sánchez, J. C., (2011). "University training for entrepreneurial competencies: Its impact on intention of venture creation", *International Entrepreneurship and Management Journal* , Vol. 7, No. 3, pp. 239-254.
- Say, Jean-Baptiste., (۱۸۰۳). *Traité d'Économie Politique ou Simple Exposition de la Ma-nière dont se Forment, se Distribuent, et se Consomment les Richesses*. Paris .
- Souitaris, V. , Zerbinati, S. , Al-Laham, A., (2007). "Do entrepreneurship programmes raise entrepreneurial intention of science and engineering students? The effect of learning, inspiration and resources", *Journal of Business Venturing*, Vol. 22, No. 4, pp. 566 – 591.
- Wilson, F. , Kickul, J. , Marlino, D., (۲۰۰۷). "Gender, entrepreneurial selfefficacy, and entrepreneurial career intentions: Implications of entrepreneurship education *Entrepreneurship*", *Theory and Practice*, Vol. ۳۱ No. ۳, pp. ۴۰۶-۳۸۷